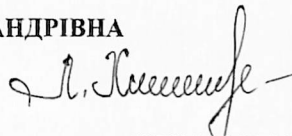

X76

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ХОМЕНКО ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94(477) "1918"

ФОРМУВАННЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 РОКУ

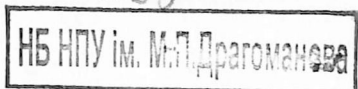
07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2012

8396

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії України і філософії Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник доктор історичних наук, професор
Терещенко Юрій Іларіонович,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри історії України і філософії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Андрусишин Богдан Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
проректор з навчально-методичної роботи
гуманітарних інститутів,
директор Інституту політології та права;

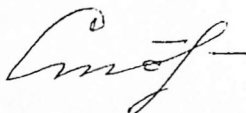
кандидат історичних наук
Горбатюк Микола Володимирович,
Український науково-дослідний
інститут архівної справи та
документознавства (УНДІАСД),
завідувач аспірантури.

Захист відбудеться «14» червня 2012 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «11» травня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Стоян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі Україна шукає ефективні шляхи діяльності виконавчої влади, зокрема й уряду, його взаємин з іншими гілками влади. Сучасне політичне життя в Україні – суперечлива й дуже складна сфера, у якій вирішуються фундаментальні проблеми майбутнього українського народу, серед яких – традиційні (історичні) конфлікти. За цих умов зростає роль науки про політичні та правові ідеї минулого актуальним стає аналіз державотворчих процесів, без яких немислима об'єктивна історія держави і права України. Постать П. Скоропадського була поєднувальним елементом у системі зв'язків: традиційна українська консервативна ідея – гетьманат (консервативна форма української держави 1918 р.) – гетьманський рух (форма громадської діяльності прихильників українського консерватизму). Тому вивчення історичного досвіду Гетьманату, коли в надзвичайно складних умовах уряд, який діяв досить ефективно й мав безсумнівні досягнення у внутрішній і зовнішній політиці – актуальне завдання істориків.

Гетьманат Павла Скоропадського Української Держави (квітня-грудня 1918 р.) посідає вагомe місце в новітній історії України. Питання державного будівництва були й залишаються предметом гострих дискусій. Особливий інтерес викликає утворення та діяльність уряду Гетьманату, утвердження його як повноцінного інституту влади, який керував різноманітними аспектами внутрішньої політики, утвердженням України на міжнародній арені.

Увійшовши в коло європейських держав як повноцінний суб'єкт міжнародних відносин Українська Держава була змушена враховувати всі нюанси зовнішньополітичної ситуації, узгоджуючи їх водночас із власними геополітичними інтересами. У центрі уваги внутрішньої політики Кабінету Міністрів, створеного Гетьманом, перебувало коло питань, пов'язане з необхідністю вирішення гострих соціально-економічних проблем, викликаних війною, революцією, невдалимi соціальними експериментами більшовиків і Центральної Ради.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної теми кафедри історії України і філософії Київського національного лінгвістичного університету “Боротьба за українську державність новітньої доби”, що затверджена Вченою радою КНЛУ (протокол № 7 від 23 лютого 2009 року), яка відповідає комплексно-дослідній темі історичного факультету Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка “Історія української державності нової та новітньої доби” (№ 06 БФ 046-01). Особистим внеском автора в розробку теми є дослідження процесу формування та основних напрямів діяльності уряду Української Держави 1918 р. Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського національного лінгвістичного університету 27 жовтня 2007 р. (протокол № 3).

Мета і завдання дисертації полягають у тому, щоб на основі комплексного аналізу архівних матеріалів, опублікованих документів та наукової літератури з

досліджуваної проблеми показати процес формування та основні напрями діяльності уряду Української Держави, його місце на міжнародній арені.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та ступінь її джерельного забезпечення;
- висвітлити суспільно-політичні передумови приходу П. Скоропадського до влади;
- дослідити головні етапи організації та діяльності уряду Гетьманату;
- виявити причини урядової кризи восени 1918 р., що призвели до занепаду Української Держави;
- окреслити основні соціально-економічні й політичні проблеми та шляхи їх вирішення; розкрити роль Ради Міністрів у цьому процесі;
- висвітлити роль уряду в створенні військової справи та з'ясувати місце України в системі міжнародних відносин;
- охарактеризувати роль Кабінету Міністрів П. Скоропадського в розвитку освіти, науки, культури, збереженні історичних пам'яток та церковної спадщини в Українській Державі 1918 р.

Об'єктом дослідження є законотворча та організаційна діяльність уряду Гетьманату, що намагався забезпечити ефективне вирішення соціально-економічних, політичних та культурних проблем Української Держави 1918 р.

Предметом дослідження – конкретні нормативно-правові аспекти уряду Української Держави, різноманітні матеріальні заходи, які мали б забезпечити вирішення нагальних державних проблем, пов'язаних з усіма сферами державного життя та процесами формування й розвитку Гетьманату П. Скоропадського.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період від 29 квітня до 14 грудня 1918 року. Верхня межа обумовлена датою гетьманського перевороту та приходом до влади П. Скоропадського, нижня – дата усунення Гетьмана та його уряду від влади.

Територіальні межі дослідження визначаються межами існування Української Держави П. Скоропадського 1918 р.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи історизму, науковості та об'єктивності під час вивчення та аналізу формування й діяльності уряду Гетьманату на основі комплексного використання джерел і літератури. У процесі написання дисертації було використано такі методи: системно-структурний (логічна послідовність в опрацюванні джерел та літератури, порядок і планування дослідження, формування висновків); конкретно-пошуковий (систематизація аналізу інформації, отриманої з архівних джерел, періодичної преси, літератури тощо); проблемно-хронологічний (оцінка створення та функціонування Кабінетів Міністрів, аналіз постанов, законів, які стосувалися певних сфер діяльності уряду П. Скоропадського); статистичний (ілюстрація теоретичної інформації конкретними прикладами діяльності уряду, а також загальними цифровими показниками різних кошторисів, витрат, асигнувань на покращення внутрішньої та зовнішньої політики Кабінету Міністрів), а також методи узагальнення (аналіз історіографії, формування та обґрунтування

висновків) та синтезу (вироблення загальних висновків, які ґрунтувалися на досліджуваному матеріалі).

Наукова новизна одержаних результатів визначається насамперед постановкою та розробленням теми формування та основних напрямів діяльності уряду П. Скоропадського як цілісної наукової проблеми. У дисертації досліджено низку актуальних питань, які не отримали об'єктивного висвітлення в історичній літературі. Наукова новизна роботи знайшла свій конкретний вияв у тому, що в ній:

уперше:

- в українській історіографії здійснено спробу комплексного узагальнюючого дослідження, зокрема на основі законодавчих актів, постанов та розпоряджень, про утворення, організацію та основні напрямки діяльності державних структур уряду П. Скоропадського.

уточнено:

- попередні дослідження, опубліковані джерела, архівні документи, основні положення нормативних актів, постанов, законів, які регламентували діяльність уряду Гетьманату;
- ефективність спрямування основних напрямів роботи Кабінету Міністрів у політичній, соціально-економічній та культурній сфері, що були продемонстровані значними досягненнями уряду в державотворчому процесі 1918 р.

набуло подальшого розвитку:

- визначення основних передумов утворення та функціонування уряду П. Скоропадського;
- дослідження основних аспектів організації та практичної діяльності Кабінету Міністрів і його підрозділів;
- узагальнення основних причин урядової кризи, що призвели до занепаду Української Держави 1918 р.;
- нова оцінка діяльності уряду у внутрішній та зовнішній політиці Гетьманату;
- проведення аналізу ефективності роботи Ради Міністрів в освітньо-науковій та культурній сферах.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в можливості використання матеріалів дослідження та його висновків у підготовці синтетичних узагальнювальних праць з історії України на початку ХХ ст. та українських визвольних змагань 1917–1921 рр., історії державного управління, історіографічних праць, посібників та статей; під час розробки загальноісторичних, лекційних і спеціальних курсів у ВНЗ, проведення практичних і семінарських занять у навчальному процесі, у подальшому дослідженні зазначеної проблематики.

Апробація результатів дисертації здійснена під час її обговорення на засіданні кафедри історії України і філософії Київського національного лінгвістичного університету. Її основні положення та висновки виголошено в доповідях на Всеукраїнських наукових читаннях із нагоди 135-річчя від дня народження Павла Скоропадського та 90-річчя утворення Української Держави (Київ, 2008), Міжнародній науково-теоретичній конференції “Доба гетьмана

I. Мазепи в європейській історії: міфи і реалії” (Київ, 2008), V Міжнародній науковій конференції “Знаки питання в історії України: Україна на перехресті цивілізацій” (Ніжин, 2009), III Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, присвяченій 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній Війні “Дні науки історичного факультету” (Київ, 2010), IV Волинській міжнародній історико-краєзнавчій конференції (Житомир, 2011).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладені в 12 наукових працях, із них 6 публікацій у провідних наукових фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

Структура дисертації зумовлена специфікою мети та завданнями дослідження, яке складається зі вступу, чотирьох розділів (одинадцяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури та 97 сторінок додатків. Загальний обсяг тексту становить 328 сторінок, із них 192 сторінки основного тексту, бібліографія включає 333 позиції і подана на 38 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, визначено мету та завдання дисертаційного дослідження, об’єкт, предмет, хронологічні й територіальні рамки роботи, показано наукову новизну, визначено практичне значення одержаних результатів, подано їх апробацію.

У першому розділі **“Історіографічна характеристика, джерельна база та методологія дослідження”** проаналізовано стан наукової розробки теми та рівень її джерельного забезпечення.

У підрозділі **1.1. “Стан наукової розробки теми”** подано аналіз наукової літератури, присвяченої темі дисертаційного дослідження.

Історіографія Української Держави 1918 р. та діяльності її уряду поділяється на декілька напрямів. Першим серед них варто виділити історіографію, яку творили самі учасники державотворчого процесу 1918 р.: члени уряду П. Скоропадського, представники громадсько-політичних організацій, активні учасники тогочасного суспільно-політичного процесу та інші представники еміграційної літератури. Другим напрямом є ґрунтовні дослідження на різних історичних етапах представників діаспори. Усю їхню історіографію періоду Української Держави 1918 р. умовно можна поділити на два напрями: прихильники Гетьманату, які позитивно висвітлювали всі державотворчі процеси та противники консервативних ідей, які гостро критикували уряд П. Скоропадського, не враховуючи його здобутків.

Наступним напрямом є дослідження вчених у радянський період, які були обтяжені відповідною ідеологією. Останнім напрямом в історіографії порушеного питання варто назвати здобутки сучасних наукових кіл, що містять більш наукові тенденції в спробі надати об’єктивну оцінку тогочасним подіям.

В оцінці зарубіжних досліджень українських істориків, які висвітлюють питання формування Кабінету Міністрів П. Скоропадського, простежуємо партійно-політичні упередження авторів. Більшість праць була написана в

20–40-х рр. ХХ ст. Так, окремі епізоди діяльності Ради Міністрів П. Скоропадського висвітлили О. Назарук¹, М. Забаревський² та ін. Новий етап досліджень періоду Гетьманату розпочався в Берліні в 1930–40-х рр. із виходом органу української державницької думки “Нація в поході” та виходом у 50-х рр. ХХ ст. у Філадельфії кварталника “Державницька Думка”, у яких було вміщено статті про період Гетьманату 1918 р. багатьох дослідників діаспори, проте їхні праці в основному стосувалися причин приходу до влади Гетьмана, політичної ситуації того часу, причин повстання проти уряду. Найпомітнішими серед них є статті А. Андрієвського³, Б. Гомзина⁴ та ін. Високо оцінював Українську Державу 1918 р. та її Кабінет дослідник М. Гец⁵. У своїй статті з нормативно-правової позиції, автор акцентує увагу на визнанні Української Держави 1918 р. (як де юре, так і де факто) на міжнародному рівні.

На противагу попереднім дослідникам, гостру критику режиму П. Скоропадського та діяльності його уряду можна простежити в працях представників опозиційної групи Гетьманату. Серед таких варто відзначити дослідження Н. Григорієва-Нашого⁶, Н. Короля⁷ та ін.

Наступну групу досліджень становлять праці, які були опубліковані в 1960–90-х рр. Однак, здебільшого вони мали узагальнювальний характер попередніх видань. Так, у Нью-Йорку 1968 р. вийшов збірник “Ідеї і люди визвольних змагань 1917–1923 рр.” (наприклад, дослідження М. Семчишина про здобутки освіти уряду Гетьманату) та ін.⁸ Автори праць не аналізували безпосередньо діяльність уряду П. Скоропадського, згадуючи його лише в контексті своєї теми.

Отже, проаналізувавши дослідження українських учених за кордоном, можна зробити висновок, що праці, присвячені проблемі формування уряду Української

¹ Назарук О. До історії Революційного Часу на Україні. Українські політичні партії, їх союзи і теорії / О. Назарук. – Вінніпег, МАН : [Б. в.], 1924. – 10 с.

² Забаревський М. В. Липинський і його думки про українську націю і державу / М. Забаревський. – Відень : Видано заходами О. Жеребка, 1925. – 51 с.

³ Андрієвський А. Чому сталося повстання проти Гетьманської держави 1918 році? / А. Андрієвський // Нація в поході (двотижневик, орган української державницької думки). – Берлін. – Травень 1941. – Ч. 5–6 (46–47). – С. 5–14; Його ж. Наша демократія / А. Андрієвський // Державницька думка. – Філадельфія, 1951. – №3. – С. 37–45.

⁴ Гомзин Б. У 20-і роковини відновлення Гетьманства в Україні / Б. Гомзин. – Прага : [Б. в.], 1938. – 27 с.

⁵ Гец М. Українська Держава 1918 р. як підмет міжнародного права / М. Гец // За велич нації : У двадцяті роковини відновлення Укр. гетьман. Держави: Перевид. у десяту річницю з дня смерті гетьмана всієї України П. Скоропадського [Редкол. М. Пасіка та ін.]. – 2-ге вид. – Нью-Йорк, 1955. – С. 104–115.

⁶ Григорієв-Наш Н. Підстави української національно-державної політики / Н. Григорієв-Наш. – Прага-Берлін : “Нова Україна”, 1923. – 31 с.

⁷ Король Н. Як П. Скоропадський став гетьманом України (уринок зі спогадів) / Н. Король. – Нью-Йорк : [Б. в.], 1967. – 23 с.

⁸ Ідеї і люди визвольних змагань 1917–1923 [зб. наук. праць] – Нью-Йорк : Видавнича корпорація “Булава”, 1968. – 399 с; Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – 2-ге вид., фототипне / М. Семчишин. – К. : АТ “Друга рука”, МП “Фенікс”, 1993. – 550 с.

Держави, а також питанню про сам Гетьманат, мають переважно біполярний характер. При цьому вчені діаспори, які негативно оцінюють Гетьманат, мало уваги приділили міжнародній ситуації, яка склалася на той час, а також не висвітлили значних здобутків у політичній та економічній сферах життя України за час роботи Ради Міністрів Української Держави 1918 р.

Хоча за часів радянської доби (30–90-і рр. ХХ ст.) в Україні опубліковано значну кількість монографічних досліджень та колективних праць, проте ґрунтового дослідження щодо питання формування та діяльності уряду так і не було. Серед них можна назвати такі багатомні праці, як: “Как сражалась революция”⁹, “Гражданская война в СССР”¹⁰, “Гражданская война на Украине 1918–1920”¹¹ та ін. Усі вони були написані з позиції єдиної на той час ідеологічно-політичної спрямованої формаційної, марксистсько-ленінської методології.

Варто відзначити, що радянська історіографія значною мірою позначилася упередженим підходом до висвітлення діяльності Кабінету Міністрів Української Держави 1918 р. Тому протягом тривалого часу питання про роботу уряду П. Скоропадського висвітлювалося поверхнево або ж узагалі замовчувалося.

На сьогодні переосмислення історії України призвело до появи ґрунтовних багатомних праць, зокрема й з історії різних етапів 1917–1921 рр. Серед них потрібно відзначити видання “Тисяча років української суспільно-політичної думки”¹², працю “Політична історія України. ХХ століття”¹³, другий том якої присвячений подіям революції в Україні в 1917–1920-х рр. і зачіпає події періоду Української Держави 1918 р.

Ґрунтовні дослідження періоду Гетьманату містить низка статей в “Українському історичному журналі”, що вийшов у 2008 р. У виданні вміщено праці Ю. Терещенка, Р. Пирога та ін.¹⁴. Об’єктом їхнього дослідження стали питання загальних процесів періоду Гетьманату, проте діяльності уряду дослідниками було приділено недостатньо уваги. Основні тенденції розвитку в

⁹ Какурин Н. Как сражалась революция / Н. Какурин. – В 2 т. – Т. 1. – 1917–1918 гг. – 2-е изд., уточн. – М. : Политздат, 1990. – 272 с. : ил.

¹⁰ *Гражданская война в СССР*. – В 2 т. – Т. 1 : Подавление внутренней контрреволюции. Срыв открытой интервенции международного империализма (октябрь 1917 г. – март 1919 г.). – М. : Военное издательство Министерства Обороны СССР, 1980. – 367 с.

¹¹ *Гражданская война на Украине. 1918-1920*. Сборник документов в трех томах, четырех книгах / [редколлегия: проф. Короливский С. М. (ответственный редактор), доц. Колесник Н. К., проф. Рыбалка И. К.]. – Т. 1. – кн. 1. – Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов. Разгром буржуазно-националистической директории. – К. : Издательство “Наукова думка”, 1967. – 874 с.

¹² *Тисяча років української суспільно-політичної думки*. У 9-ти т. – Т. 6. 90-і роки ХІХ – 20-і роки ХХ ст. / [Упор., прим. Т. Гунчака, Р. Сольчаника та ін.]. – К. : Дніпро, 2001. – 520 с.

¹³ *Політична історія України. ХХ століття*: У 6 т. / [Редкол. : І. Ф. Курас (голова) та ін.]. – К. : “ГЕНЕЗА”, 2002–2003. Т. 2 : Революції в Україні : політико-державні моделі та реалії (1917–1920). / [В. Ф. Солдатенко (кер.), В. Ф. Верстюк та ін.]. – 2003. – 225 с.

¹⁴ *Терещенко Ю.* Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції / Ю. Терещенко // Український історичний журнал. № 4 (481), липень–серпень, 2008. – С. 19–38; *Пиріг Р.* Гетьманат Павла Скоропадського з огляду німецько-австрійських союзників / Р. Пиріг // Там само. – С. 38–48.

утворенні уряду П. Скоропадського на основі діяльності та боротьби за владу партій того часу, змістовно розкрила О. Любовець¹⁵.

Таким чином, незважаючи на дослідження вчених, автори зазначених праць не ставили собі за мету дослідити діяльність Кабінету Міністрів Української Держави 1918 р. як основного державного органу виконавчої влади, вони зосередили свою увагу лише на висвітленні окремих напрямках роботи уряду.

У підрозділі 1.2. “Характеристика джерел” розглянуто джерельну базу дослідження, яка допомогла глибше висвітлити питання, пов’язані з формуванням та діяльністю уряду Української Держави 1918 р.

Цінною джерельною основою для дисертаційного дослідження стали архівні матеріали, присвячені зазначеному питанню. Так, значний масив документів із досліджуваної проблеми зосереджений у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Зокрема, у фонді Ради Міністрів Української Держави м. Києва (ф. 1064) містяться основні матеріали діяльності уряду П. Скоропадського, з різними протоколами, журналами засідань, доповідними записками, постановами, законами та іншими матеріалами, що стосуються основних напрямків роботи Кабінету Міністрів. Допоміжні документи для висвітлення зазначеного питання зберігаються також і у фондах окремих міністерств уряду, таких, як: Міністерство внутрішніх справ Української Держави (Державна Варта) (ф. 1216), Головне управління генерального штабу Української Держави (ф. 1077), Головне управління мистецтв та національної культури Української Держави (ф. 2457), Державний сенат Української Держави (ф. 3363), Головна квартира гетьмана Української Держави (Особова канцелярія) 1918 р. (ф. 2469), Вищий військовий суд Української Держави (ф. 2485), ЦК УКП (боротьбистів) 1918 р. (ф. 4665) та ін. Зокрема, серед матеріалів останнього фонду міститься інформація про становище та основні проблеми українського населення того часу. Подібні документи дають змогу відтворити умови життя в Українській Державі на основі прийнятих законів, простежити діяльність уряду для покращення життя народу.

Під час дослідження культурного напрямку в діяльності уряду використовувалися протоколи засідань, листування осіб, які брали безпосередню участь у культурному та релігійному житті Української Держави 1918 р., що дало підстави глибше відтворити події того часу. Частина інформації з цього питання зберігається в документах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). Наприклад, тут розміщені фонди Головного управління мистецтв та національної культури (ф. 62 № 119), Протоколи установчих зборів відділу природничих наук Українського наукового товариства в Києві (ф. 10, № 10848–10856), (ф. 152, № 63–65) Українського товариства архітектів, (ф. 8, № 3285) Історико-літературного товариства при Київському університеті, Організаційна комісія з утворення Всеукраїнського з’їзду бібліотекарів (ф. 170,

¹⁵ Любовець О. Уряди Української Держави П. Скоропадського / О. Любовець // Історичний журнал. – № 4. – 2008. – С. 3–13 ; Її ж. Політична опора гетьманату П. Скоропадського : [монографія]. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. – 132 с.

№ 94), Українського пресового бюро (ф. 226, № 308) та ін.

Одним із важливих напрямів історіографії, який має цінність для дослідження уряду Гетьманату 1918 р., є мемуарна література. Насамперед варто відзначити “Спогади” самого П. Скоропадського¹⁶, у яких автор намагається дати об’єктивну оцінку тогочасним подіям. Також потрібно назвати фундаментальні праці Д. Дорошенка¹⁷, Є. Чикаленка¹⁸ та ін. Негативну характеристику державотворчим процесам 1918 р. дають представники противників Гетьманату. Їхні праці пронизані антигетьманськими та антиурядовими настроями (наприклад, спогади М. Рафеса¹⁹, І. Мазепи та ін.).²⁰

Для розробки дисертації вагомими джерельною основою стали періодичні видання, які виходили в досліджуваній період. Провідне місце серед них належить урядовій газеті “Державний Вістник”, у якому містилися основні закони прийняті Радою Міністрів. Використання більш повної картини в діяльності уряду вміщено і в таких виданнях, як “Киевская мысль”, “Нова Рада”, “Известия ПРОТОФИСА”, “Голос Киева” та ін. Аналіз тогочасної періодики допоміг глибше розкрити важливі політичні процеси, що відбувалися в уряді та в Українській Державі 1918 р. Особливу увагу при цьому звернуто на статті, присвячені обраній темі. Серед них – діяльність політичних партій, списки претендентів до уряду, інтерв’ю з членами Кабінету Міністрів тощо.

Отже, широке використання архівних джерел, мемуарів та періодичних видань дало змогу розкрити поставлені в дисертаційному дослідженні основні завдання, відтворити цілісну картину в діяльності уряду впродовж його існування, а також зробити відповідні узагальнення й висновки, які вносять вклад в захист.

У підрозділі 1.3. “Методологія дослідження” висвітлено та обґрунтовано наукові методи дослідження, які були застосовані під час написання дисертації.

Розробка методології дослідження в питанні формування та основних напрямків діяльності вищого органу влади відзначається особливою актуальністю. Відсутність серед науковців вироблених спільних підходів та методологічних принципів дослідження питань функціонування і роботи урядів зумовлює недостатньо глибокий рівень вивчення діяльності органів влади. У процесі написання дисертації серед загальнонаукових методів наукового пізнання використано методи системно-структурного аналізу й синтезу, індукції і дедукції, формальної логіки – понятійно-категоріального визначення та узагальнювального

¹⁶ *Скоропадський П.* Спогади. Кінець 1917–грудень 1918 / П. Скоропадський. – К. : Філадельфія : [Б.в.], 1995. – 493 с.

¹⁷ *Дорошенко Д.* Історія України, 1917–1923 : В 2-х т. – Т. П : “Українська Гетьманська Держава 1918 року” : Документально-наукове видання / [Упоряд. : К. Ю. Галушко] / Д. Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – 352 с. : іл. ; Його ж. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). – Мюнхен : Українське видавництво. – 1969. – 543 с.

¹⁸ *Чикаленко Є.* Щоденник. – (1918–1919). У 2-х т. – Т. 2. : Документально-художнє видання / Є. Чикаленко. – К. : “Темпора”, 2004. – 463 с. – (Vita Memoriae).

¹⁹ *Рафес М.* Накануне падення гетманщини. Из пережитого 1918 года / М. Рафес. – К. : Культура и знание, 1919. – 96 с.

²⁰ *Мазепа І.* Україна в огні і бурі революції 1917–1921 / І. Мазепа. – К. : Tempora, 2003. – 608 с. : іл. – (Vita Memoriae).

висновку, проблемно-хронологічний метод, порівняльний, статистичний, а також методи узагальнення.

Під час дослідження історіографії деяких праць діаспори, а також історіографії періоду радянського часу було враховано й таку категорію історичного пізнання, як історична тенденційність (або історичний суб'єктивізм). Шляхом теоретичного аналізу й класифікації друкованих і архівних джерел із питань діяльності органів виконавчої влади 1918 р. був здійснений і застосований конкретно-пошуковий метод дослідження. Однак з урахуванням сучасних наукових поглядів гострі дискусії серед вітчизняних учених викликають питання розробки єдиної доцільної методології з дослідження органів вищої влади. Тому порушена проблема залишається актуальною для сучасних наукових кіл.

Таким чином, у дисертації на основі наукових методів дослідження було використано значний масив архівних документів, періодики, мемуарів, опублікованих документів та літератури, що дало змогу відтворити різнобічну та об'єктивну картину формування й діяльності Кабінету Міністрів П. Скоропадського, а також сформулювати відповідні висновки й узагальнення з цього питання.

У другому розділі **“Етапи трансформації уряду Української Держави”** досліджено організаційний аспект формування уряду Гетьманату, створення його підрозділів з відповідними функціями та відстеження ролі політичної боротьби навколо формування й функціонування уряду.

У підрозділі **2.1. “Соціально-політичні передумови створення першого уряду П. Скоропадського. Структурно-організаційна діяльність Ради Міністрів”** розглянуто основні соціальні та політичні чинники, які сприяли утворенню першого Кабінету Міністрів Гетьманату, та досліджено процес створення структурно-організаційної системи діяльності уряду.

У дисертації показано, що, створення першого уряду Гетьманату обумовлено соціально-політичними факторами, що було закономірним історичним явищем, подібним до багатьох європейських авторитарно-консервативних режимів того часу. Згідно із законом **“Про тимчасовий державний устрій України”** від 29 квітня 1918 р., Гетьманові належала найвища влада в Україні; він призначав голову Кабінету Міністрів, затверджував усі закони; здійснював керівництво із закордонною політикою; йому належало верховне командування збройними силами та ін. 10 травня уряд прийняв Декларацію про характер, завдання та методи діяльності Кабінету Міністрів, що стало легітимною основою в його діяльності. Для допомоги роботі уряду було утворено низку державних підструктур. До неї входили: Мала Рада Міністрів, Управління справами Ради Міністрів та Державна канцелярія, які мали відповідні функції. Кожна підструктура відомств та департаментів мала власний затверджений статут та чітку штатно-посадову структуру. Державна канцелярія розробляла нормативні акти та узгоджувала роботу відомств, що полегшувало роботу уряду Української Держави. Управління справами Ради міністрів виконувало рутинну організаційну роботу Кабінету Міністрів, Мала Рада Міністрів була новоутворенням у державному правлінні, яка обговорювала та приймала деякі законопроекти, що давало змогу Раді Міністрів

зосередитися на важливіших державотворчих процесах. Паралельно з роботою утворених підрозділів уряду функціонувала й головна квартира Гетьмана, яка складалася з штабу Гетьмана та особистої канцелярії. До обов'язків останньої належали розгляд скарг (на постанови вищих державних закладів, на дії та розпорядження міністрів, губернських старост та ін.), прохань (на помилування ув'язнених) та ін.

Отже, проаналізувавши соціально-політичні передумови утворення першого уряду та організаційну структуру Ради Міністрів Української Держави, можна зробити висновок, що раціональна побудова Кабінету Міністрів П. Скоропадського була вдалим прикладом не лише для інших держав на той час, але може слугувати певною мірою взірцем для сьогоденішньої виконавчої влади.

У підрозділі 2.2. **“Антиурядова політика опозиційних партій (травень-жовтень 1918 р.) та кадрові зміни у складі Кабінету Міністрів”** висвітлено антиурядову боротьбу політичних партій, що призвела до змін в уряді Гетьманату, які відбулися до жовтня 1918 р.

З початку діяльності Української Держави суспільно-політична позиція П. Скоропадського була спрямована на знівелювання непорозумінь у боротьбі між українськими соціальними партіями та традиційними. Ще під час державного перевороту не досить чітко була сформована програма побудови Української Держави. Основні завдання були окреслені, однак їх утілення в реальну ситуацію, яка панувала в державі, не змогло до кінця бути реалізованим; значна кількість сил, часу та грошей була задіяна в налагодженні нормального функціонування всіх державних структур, зміни деяких міністрів, нагальних питань населення (боротьба з епідеміями, відбудова транспорту та шляхів, нестача продовольства, ліків, питанням землі), виконання умов Берестейського договору та ін.

Таким чином, невдоволення правлінням Кабінету Міністрів П. Скоропадського призвело до розгортання антигетьманського руху (агітації, терористичні акти) та витрати значної кількості часу для встановлення правопорядку в державі, що дуже гальмувало державотворчий процес у роботі уряду.

У підрозділі 2.3. **“Політична опозиція гетьманському уряду (вересень-листопад 1918 р.)”** розкрито основні зміни в складі Кабінету Міністрів та висвітлено вплив політичних партій на роботу уряду восени 1918 р.

У вересні Український Національний Союз (УНС) розпочав готувати свої вимоги та списки кандидатів стосовно змін у чинному Кабінеті Міністрів. Згодом Союз активізував свою антиурядову боротьбу, розробивши та розіславши Меморандум і доповідну записку представникам Центральних держав щодо політичного становища Української Держави, яка стала важливою ознакою змін в уряді. У жовтні досить відчутно змінилася зовнішня політика України. Австро-Угорщина почала розпадатися, і значна кількість формувань австрійських військ повернулася на батьківщину, що звільнило частину території Української Держави від чужоземних військ.

Отже, у складних умовах створення другого Кабінету Міністрів Української Держави розпочалася напружена робота Ради Міністрів. Одним із перших результатів діяльності новоутвореного Кабінету стали проголошення в листопаді

1918 р. проекту нового земельного закону; намір уряду домогтися автокефалії для української православної церкви; утворення Української академії наук. Усі заходи Кабінету Міністрів П. Скоропадського свідчили про зміцнення й посилення національного характеру діяльності уряду. Однак, позбавлений підтримки українських політичних сил, попри участь їхніх представників в уряді, шукаючи порозуміння з Антантою, Гетьман розпустив другий Кабінет Міністрів та видав Грамоту, яка проголошувала необхідність федеративного зв'язку України з Росією.

У загальному висновку до розділу акцентовано увагу на тому, що діяльність гетьманських урядів переконливо свідчить про суттєві досягнення в розбудові української державності. Включення представників національно-демократичних сил дало можливість зміцнити й посилити цю тенденцію. Було закладено серйозні підвалини до співпраці та взаємодії різних політичних сил на ґрунті української самостійності. Та цього не розуміли українські соціалісти, які в спілці з більшовиками заходилися завзято руйнувати власну державність.

У третьому розділі **“Основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики Кабінету Міністрів Української Держави”** зосереджено увагу на основних напрямках внутрішньої і зовнішньої політики, яку втілював уряд Гетьманату 1918 р.

У підрозділі 3.1. **“Роль Кабінету Міністрів у соціально-економічному розвитку Української Держави 1918 р.”** проаналізовано проведену роботу в соціальній та економічній сферах у період правління уряду П. Скоропадського.

Внутрішня і зовнішня політика Кабінету Міністрів реалізовувалася діяльністю всіх його міністерств, яка мала забезпечуватися належним фінансуванням, що послідовно здійснювало Міністерство фінансів. Серед комплексу внутрішньополітичних проблем у діяльності уряду одним із найважливіших було розв'язання аграрного питання. У його основу покладено відновлення приватної власності на землю та утворення середнього класу селян-землевласників як опори держави. Також необхідне було затвердження цілої низки правових актів з аграрних питань та створення розгалуженої внутрішньої структури управлінської вертикалі, яка б змогла забезпечити реалізацію земельної реформи на всіх її рівнях.

Промисловість в Україні була зруйнована внаслідок війни та “революційних перетворень”. Тому одне з пріоритетних завдань Кабінету Міністрів – розширення кількості залізничних шляхів, відновлення зруйнованих станцій, потягів, мостів та значної частини шляхів, що мало сприяти економічному пожвавленню в державі. На головних лініях було відновлено рух швидких потягів, значну частину техніки відремонтовано, пасажирський і товарний рух відбувався за чітким часовим графіком.

За правління П. Скоропадського 1918 р. уперше в історії нашої держави було утворено Міністерство народного здоров'я та опікування. Насамперед необхідно було покращити санітарне становище краю та вдосконалити слабку організацію санітарного обслуговування населення. Майже на всій території держави утворено шпильові інституції, станції, притулки, які надавали першу невідкладну допомогу потерпілим та ін.

Значну увагу Ради Міністрів було приділено й проблемі робітничого питання. Для захисту прав робітників в Українській Державі 1918 р. при Міністерстві праці

було утворено “Комітет Праці”, для впорядкування й систематизації кількості безробітних, наданні їм допомоги та робочих місць.

Отже, порівняно з попередньою владою в період Гетьманату його урядом більш широко розроблялася фінансова, соціальна та економічна програма, була залучена значна частина людей для забезпечення роботою, надавалася кваліфікована медична допомога населенню. Проте запропонована соціально-економічна політика не знайшла широкої підтримки серед населення, уряд не зумів схилити до соціального компромісу різні суспільні групи, що стало однією з причин падіння Ради Міністрів П. Скоропадського.

У підрозділі 3.2. **“Формування урядом системи правоохоронних органів та судових структур у центрі й на місцях”** простежено формування організації важливих державних структур вищих та місцевих органів виконавчої влади в 1918 р. через роботу міністерств уряду.

Певне реформування урядом Гетьманату було проведене в діяльності Міністерства судових справ. Значно розширило свою структуру та обов'язки Міністерство внутрішніх справ. Так, для забезпечення внутрішньої безпеки громадян та підтримання громадського порядку Радою Міністрів Української Держави була видана постанова щодо зміни законів про міліцію та утворення Державної Варти. Не менш вагомим був і розвиток процесу українізації в системі правоохоронних та судових органів, який розповсюджувався в державі за фінансової підтримки Кабінету Міністрів.

Формування та діяльність місцевих органів виконавчої влади – невід'ємна частина державотворчого процесу. Були значно вдосконалені й працювали такі місцеві структури, як місцеві інституції в справах друку, губерніальні статистичні комітети, окружні управління, губерніальні правління, місцеві звітні установи (наприклад, до однієї з функцій останнього місцевого органу належало ведення звіту козаків, які перебували в запасі та народному резерві) та ін. У центрі уваги уряду була й реалізація соборності українських земель.

Таким чином, потрібно відзначити, що уряд Гетьманат послідовно дотримувався ідеї реформування влади та соборності українських земель, домагаючись чіткого визначення справедливих територіальних меж та їхнього офіційного закріплення у відповідних державних і міжнародно-правових актах.

Отже, у дисертації наголошено, що порівняно з добою Центральної Ради значно розширилися і вдосконалилися функції всіх вищих і місцевих правоохоронних органів та судових структур виконавчої влади. З цією метою уряд Гетьманату виділив значні кошти в цьому напрямку. Завдяки розпочатій роботі Кабінету Міністрів частина етнічних українських земель була повернена в межі Української Держави, що територіально закріплювало її на тогочасній карті світу. Однак неспроможність вирішення саме внутрішніх проблем у державі перекирила всі позитивні здобутки, які вже встиг досягти уряд та всі його міністерства. Це стало однією з причин приходу до влади Директорії та припинення роботи Гетьманату в грудні 1918 р.

У підрозділі 3.3. “Військова та зовнішня політика в діяльності уряду П. Скоропадського 1918 р.” розкрито особливості впровадження військової та закордонної політики в діяльності Кабінету Міністрів 1918 р.

Міністерство військових справ за час свого правління здійснювало роботу з утворення українського війська. Гетьман намагався реорганізувати попередній “вільнокозачий рух” як професійну армію в умовах нового політичного режиму. Значну частину коштів уряд Української Держави виділив для створення та озброєння української армії. З цієї метою було відкрито низку військових закладів, які б стали професійною освітньою основою в утворенні української армії. Значне місце в діяльності уряду й міністерства посідало питання щодо розбудови морського відомства.

Визнання держави на міжнародній арені завжди було пріоритетним завданням будь-якої держави. Завдяки плідній роботі Міністерства закордонних справ та за фінансової підтримки уряду було видано новий закон про українське громадянство; укладено низку міжнародних економічних договорів; утворено українські консульства в багатьох іноземних країнах, відповідно, і зарубіжні представництва утворилися в Києві та інших містах України.

Отже, варто відзначити, що Міністерство військових справ за підтримки уряду на належному рівні виконало поставлені перед ним завдання. Недоліки в роботі та організації державотворчих справ були, проте, за короткий час своєї діяльності здобутки міністерства та Ради Міністрів у створенні військової шкільної освіти, допомоги військовослужбовцям, вагомої роботи з повернення й допомоги військовополоненим, початки укомплектування власної армії можна констатувати як позитивні. Юридичне визнання держави на міжнародній арені, низка укладених договорів, утворення консульств свідчить про високий рівень роботи як Міністерства закордонних справ, так і уряду Української Держави в 1918 р.

Результатом дослідження, здійсненого в розділі, стали висновки про основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики Кабінету Міністрів. Потрібно відзначити, що створення та розбудова всіх міністерств уряду Гетьманату сприяла його закріпленню в державотворчому процесі 1918 р. Варто зауважити, що діяльність уряду П. Скоропадського припала на час після розрухи та економічно-політичної кризи, яка панувала в державі з Першої світової війни та подій революції 1917 р. Уперше саме за Гетьманату було утворено Міністерство народного здоров'я та опікування, яке врятувало життя тисячам людей. Розбудова проекту військового будівництва, утворення військових шкіл, створення різноманітних військ – це підсумки діяльності уряду й Міністерства військових справ. Заслугою Міністерства закордонних справ стало юридичне визнання Української Держави на міжнародній арені. Допомога в соціальній сфері населенню, створення робочих місць, допомога потерпілим, відбудова міст, сільського господарства, промисловості та інше – це здобутки Кабінету Міністрів та його міністерств. Недосконалість у роботі Ради Міністрів і всіх її міністерств та невеликий проміжок часу існування Гетьманату не змогли виявити високі показники в державотворчому процесі України 1918 р., однак у тих умовах, в яких працював уряд (розруха держави, внутрішньополітичні суперечки, виконання

Берестейського договору, який дістався від попереднього уряду, та ін.) його роботу можна оцінити як професійну та досить позитивну.

У четвертому розділі **“Досягнення уряду в галузі освіти, науки і культури”** розглянуто заходи, які здійснювала Рада Міністрів П. Скоропадського в галузі культурно-національного відродження Української Держави 1918 р.

У підрозділі 4.1. **“Діяльність Кабінету Міністрів у сфері освіти і науки”** аналізується діяльність уряду в освітньо-науковій сфері державотворчого процесу.

Діяльність уряду П. Скоропадського в галузі освіти та науки, представлена роботою Міністерства народної освіти та мистецтва, була організована на високому рівні. Значну роль у культурно-освітньому процесі Української Держави відіграли освітні навчальні заклади, курси українізації, створення стипендій, які були надані Міністерством освіти за фінансової підтримки уряду. Найважливішою подією культурного процесу було відкриття Української академії наук та інших вищих навчальних закладів. Окрім розвитку власної освіти, уряд та міністерство займалися й питаннями забезпечення освітою національних меншин.

Отже, варто зазначити, що всі здобутки уряду та Міністерства народної освіти в освітньо-науковій сфері були досить значними. Було відкрито низку навчальних закладів як середньої, так і вищої ланки освіти, упроваджено значну кількість стипендій для учнів та вчителів, були пом'якшені умови вступу до деяких інститутів, за значної фінансової підтримки уряду видано багато підручників для шкіл, відбудовано та розширено значну кількість бібліотек та музеїв. Однак найвпливовішим результатом є запровадження українізації як одного з найважливіших компонентів у процесі розбудови власної національної держави.

У підрозділі 4.2. **“Роль уряду П. Скоропадського в розвитку мистецтва, у збереженні історичних пам'яток та церковної спадщини українського народу”** проаналізовано вплив уряду Гетьманату на розвиток мистецтва як невід'ємної частини національно-культурного процесу державотворення, розкрито діяльність Ради Міністрів Гетьманату в справі збереження національно-історичних пам'яток та церковної спадщини нашої держави в 1918 р.

Рада Міністрів П. Скоропадського фінансувала чималі проекти в розвитку мистецької сфери. За підтримки Кабінету Міністрів функціонували та розвивалися різнобічні види мистецтва: пластичне мистецтво, архітектура, малярство, скульптура, прикладне мистецтво, фотографії українського мистецтва минулого, ілюстрації дитячої книжки, розвиток національного хору, розвитку театру, симфонічного оркестру, утворення кінематографа та ін.

Таким чином, аналізуючи здобутки у сфері мистецтва, варто відзначити належним чином проведену роботу Головного управління мистецтва і національної культури за значної підтримки Кабінету Міністрів. Автономне функціонування з власним бюджетом Головного управління дало змогу оптимально й репродуктивно створити його внутрішню структуру для продуктивної організації всього культурно-мистецького процесу в державі. Відкриття драматичних шкіл, студій, театрів, розвиток кінематографа давали реальну заявку, щоб гідно презентувати мистецько-культурне життя Української Держави на світовій культурній арені того часу. Уперше за роботи Кабінету Міністрів П. Скоропадського було утворено

Міністерство ісповідань. Основним завданням якого був процес удосконалення та розвитку духовного життя Української Держави 1918 р. З цією метою уряд надав значні кредити для відбудови, реставрації, зібрання та зберігання церковно-історичних пам'яток українського народу. Важливою для уряду була проблема збереження історичних пам'яток, які перебували в Українській Державі, зокрема фортеця в Кам'янці-Подільському, створення організації "Пам'ять воїнів 1914–1918 рр.", установлення пам'ятника Т. Г. Шевченка та св. Ольги, реставрація собору св. Софії, дослідження та реставрація старовинних церков, археологічних пам'яток у Криму та Ольвії та ін.

У висновку до розділу акцентовано увагу на тому, що серед важливих завдань уряду П. Скоропадського був і розвиток гуманітарної сфери: відкриття шкіл, університетів, бібліотек, курсів; упровадження процесу українізації; відбудова й реставрація історичних та церковних пам'яток та ін. Однак розкрадання, масова проблема чорної археології, вивезення та знищення історичних надбань українського народу під час Першої світової війни та подій революції 1917 р. ускладнювали роботу Міністерства ісповідань і народної освіти та культури. Лише за діяльності уряду Гетьманату проводилися реальні кроки – спроби збереження й захисту культурно-історичної та наукової спадщини українського народу. Для цього було утворено низку комісій, які мали визначити історичну цінність об'єктів, експонатів, щоб уряд міг прийняти відповідні закони з охорони пам'яток.

У **Висновках** викладено загальні підсумки дослідження визначених у дисертації проблем, сформульовано його основні наукові результати:

- історіографія теми має кілька періодів, визначених за проблемно-хронологічним принципом: еміграційний, радянський та сучасний, для яких характерна неоднозначність оцінок процесу формування та діяльності уряду П. Скоропадського. Праці представників української еміграції, чимало з яких брали безпосередню участь у подіях 1918 р. відрізняються насиченістю фактичного матеріалу. Дослідження радянської історіографії характеризуються так званим партійно-класовим підходом до оцінки діяльності й утворення уряду Гетьманату та у висвітленні всього державотворчого процесу 1917–1921 рр. Зі здобуттям незалежності України в 1991 р. вітчизняні дослідники отримали доступ до раніше закритих документів, з'явилася можливість нової оцінки характеру та конкретно-історичного змісту діяльності Ради Міністрів Української Держави загалом із позицій українського державотворчого процесу. Однак і на сьогодні відсутні спеціальні дослідження, у яких було б комплексно висвітлено проблеми формування та державотворчої діяльності гетьманського уряду. Джерельна основа, яка представлена чисельними архівними матеріалами, мемуарами, періодичними виданнями, спеціальними публікаціями, дає змогу вирішити поставлені в дисертації завдання;
- прихід до влади Гетьмана П. Скоропадського, формування та діяльність уряду обумовлені соціально-економічними та політичними факторами, вони були закономірним історичним явищем. За державними ознаками Гетьманат був подібний до багатьох європейських авторитарно-консервативних режимів того часу (в Угорщині – адмірала Міклоша Горті, в Іспанії – генерала Мігеля Прімо-

де-Рівери, у Фінляндії – маршала Карла-Густава Маннергейма, у Польщі – маршала Юзефа Пілсудського). Гетьман усвідомлював, що політичне життя в Україні на початку 1918 р. було представлене в основному українськими соціалістами та лібералами, які не змогли запропонувати ефективних засобів подолання державної анархії та представити конструктивну програму діяльності. Саме тому П. Скоропадський схилився до думки, що це завдання можуть виконати консервативні сили;

- формуючи уряд, П. Скоропадський мав намір залучити до його складу основні українські політичні партії. Однак, їхні представники відмовилися брати участь у роботі новоутвореного уряду й перебували постійно в опозиції до влади. Протягом усього періоду існування Української Держави Гетьман робив неодноразові спроби залучити традиційні українські партії до участі в уряді й процесі державотворення, які були невдалими. Ось чому П. Скоропадському доводилося залучати до співпраці представників дореволюційного державного апарату;
- незважаючи на досягнення у внутрішній і зовнішній політиці, уряд Гетьманату долав чималі труднощі. Боротьба політичних партій, невирішеність соціальних проблем, антиурядові виступи – усе це призвело до кризи в уряді, що розпочалася у вересні 1918 р. Головною опозиційною силою був Український Національний Союз (УНС). На початку жовтня 1918 р. Гетьман вирішив вступити в переговори з УНС у справі націоналізації Кабінету Міністрів. Конфронтація між Союзом та урядом Гетьманату мала своїм підґрунтям принципові розходження в здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики. У зв'язку зі зміною міжнародної ситуації, а саме з розпадом Австро-Угорщини та втратою провідної ролі воєнної партії в Німеччині, змінився й політичний курс українського уряду. Формально початок кризи в Раді Міністрів був викликаний запискою “десяти міністрів” та міжпартійною боротьбою за міністерські портфелі. Однак реальні причини падіння Гетьманату були обумовлені глибинними соціально-політичними та економічними чинниками, кризою в міжнародних відносинах, революціями в Німеччині та Австро-Угорщині;
- основні соціально-економічні та політичні проблеми, що стояли перед Українською Державою, були зумовлені, насамперед, виконанням вимог Берестейського миру, що поставило низку проблем перед Радою Міністрів. Її конструктивна діяльність сприяла вирішенню багатьох завдань суспільного розвитку, які стояли перед Україною після революції. Про це свідчить зміст внутрішньої та зовнішньої політики уряду, представленої діяльністю всіх міністерств. Кабінет Міністрів намагався розв'язати соціальні проблеми засобами реформ. Соціально-економічна політика Гетьманату зводилася до того, аби не допустити руйнівних експериментів над економікою, у результаті яких Українська Держава могла підпасти під абсолютну залежність від іноземного капіталу. До здобутків уряду П. Скоропадського варто віднести допомогу в соціальній сфері населенню від наслідків світової війни і більшовицьких “експериментів”, створення робочих місць, відбудову транспорту, міського та сільського господарства, промисловості, медичне забезпечення та ін.;

- міністерство військових справ на достатньому рівні виконало завдання, поставлені перед ним урядом П. Скоропадського, зважаючи на політичну й економічну ситуацію, яка склалася на той час. Недоліки в роботі, організації та виконанні поставлених завдань були, проте за короткий час своєї діяльності здобутки Міністерства військових справ у створенні військової шкільної освіти, допомоги військовослужбовцям, значної роботи з повернення й допомоги військовополоненим, початки укомплектування власної армії та взаємодопомоги іншим міністерствам не можна не відзначити як вагоме досягненням в процесі державотворення 1918 р.; завдяки діяльності Ради Міністрів Українська Держава була офіційно визнана багатьма європейськими державами, що сприяло її закріпленню в системі міжнародних відносин. Були утворені українські посольства й консульства у Відні, Берліні, Болгарії, Фінляндії, Варшаві, Румунії, на Дону, у Росії та ін., відповідно, функціонували й зарубіжні представництва в Українській Державі від Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Фінляндії, Грузії та ін. З низкою держав уряд уклав економічні договори. Значну увагу Рада Міністрів приділяла захисту українського населення, питанню соборності етнічних українських земель та ін.;
- в освітньо-науковій галузі уряд Гетьманату здійснив значне фінансування щодо відкриття шкіл, університетів, бібліотек, підготовчих курсів та зважено проводив політику українізації. Кабінет Міністрів підтримував проекти в спорудженні нових навчальних закладів, пам'ятників, архітектурних споруд. Із державної скарбниці отримували стипендію студенти, заробітну плату вчителі та обслуга. У галузі культури уряд фінансував програми, що сприяли розвитку театральної та кінематографічної справи, відкриттю шкіл мистецтв, опікувався над збереженням історичних пам'яток та церковної спадщини українського народу в Українській Державі 1918 р.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. *Пшенишна О.* Висвітлення питань формування уряду Української Держави 1918 р. в історіографії української діаспори / *О. Пшенишна* // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник / [Редкол. : Г. І. Гончарук (гол. ред.) та ін.] – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 219–228 (Сер. Історія. Вип. 13).
2. *Пшенишна О.* Внутрішня політика Кабінету Міністрів Української Держави 1918 року (на прикладі роботи Міністерства Народного Здоров'я та Опікування) / *О. Пшенишна* // Волинські історичні записки : Збірник наукових праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – Т. 1. – С. 247–252.
3. *Пшенишна О.* Формування першого уряду Української Держави та боротьба політичних партій за владу у квітні-вересні 1918 р. / *О. Пшенишна* // Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Науково-практичний збірник. – К., 2008. – Вип. 4 (46) – С. 76–83.
4. *Пшенишна О.* Зміни в складі уряду Української Держави (вересень-листопад 1918 р.) / *О. Пшенишна* // Вісник Київського національного лінгвістичного

- університету. Серія “Історія, економіка, філософія”. – Вип. 15 / [Гол. ред. Ю. І. Терещенко]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 78–92.
5. *Пшенишна О.* Мала Рада, Управління Справами Ради Міністрів та Державна Канцелярія Української Держави 1918 р. : структура й організаційна діяльність / *О. Пшенишна* // Історичний журнал. Наукове громадсько-політичне видання / [Редкол. : Ю. Левенець (шеф-ред.), В. Гусев (гол. ред.) та ін.] – К., 2009. – № 1 (43). – С. 40–47.
  6. *Пшенишна О.* Роль Кабінету Міністрів П. Скоропадського в 1918 р. у справі збереження історичних пам'яток та церковної спадщини українського народу / *О. Пшенишна* // Література та культура Полісся. – Вип. 58 : Проблеми філології, історії та культури ХХ століття у сучасних дослідженнях / [відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко]. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – С. 94–104.

Публікації, що додатково відображають результати дослідження

7. *Пшенишна О.* Питання мови у діловодстві уряду та окремих міністерств Української Держави / *О. Пшенишна* // Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій : Матеріали науково-практичної конференції, 2–4 квітня 2008 р. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 314–316.
8. *Пшенишна О.* Особливості становлення військової політики в діяльності уряду П. Скоропадського 1918 р. / *О. Пшенишна* // Матеріали II Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 90-річчю Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2–3 жовтня 2009 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 50–61.
9. *Пшенишна О.* Духовна реабілітація І. Мазепи в контексті релігійної політики уряду Павла Скоропадського 1918 р. / *Олена Пшенишна* // Доба гетьмана І. Мазепи в європейській історії : міфи і реалії : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ-Батурин. 7–8 листопада 2008 р. / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 239–249.
10. *Пшенишна О.* Розвиток театру в Українській Державі у 1918 р. за підтримки уряду П. Скоропадського / *О. Пшенишна* // Дні науки історичного факультету : Матеріали III Міжнародної наукової конференції молодих учених, присвяченої 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній Війні. – Вип. III : у 4-х част. / Редкол. : чл.-кор. НАНУ, проф. В. Ф. Колесник (голова), доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови), І. В. Семеніст (відп. ред.) та ін. – Ч. 1. – К., 2010. – С. 124–125.
11. *Пшенишна О.* Основні напрями аграрної політики в роботі уряду П. Скоропадського 1918 р. / *О. Пшенишна* // Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції (Житомир, 12–13 листопада 2010 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 201–203.
12. *Хоменко О.* Уряд Гетьманату як тимчасова модель влади Української Держави 1918 року до скликання Державного Сейму / *О. Хоменко* // Матеріали IV Волинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 10–

річчю заснування історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 18–19 листопада 2011 р.) : Збірник наукових праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С.171–173.

АНОТАЦІЇ

Хоменко О. О. Формування та основні напрямки діяльності уряду Української Держави 1918 року. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2012.

У дисертації досліджено формування та основні напрями діяльності уряду Української Держави 1918 р. За матеріалами джерельної бази та літератури розкрито процес створення органів виконавчої влади на всіх її структурних рівнях та основні напрями роботи Кабінету Міністрів. Проаналізовано та досліджено вплив політичних партій на його формування й діяльність. Висвітлено питання організаційного та фінансового забезпечення всіх міністерств уряду. Показано роль Ради Міністрів у становленні та розвитку освітньо-культурного напрямку того часу. Зроблено висновки, що уряд П. Скоропадського зробив вагомий внесок у розвиток державотворчого процесу в Українській Державі 1918 р.

Ключові слова: уряд, закон, постанова, Українська Держава, міністерства, політичні партії, УНС.

Хоменко Е. А. Формирование и основные направления деятельности правительства Украинского Государства 1918 года. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации исследовано формирование и основные направления деятельности правительства. На основе изучения источниковедческой базы и литературы раскрыт процесс создания органов исполнительной власти на всех ее структурных уровнях и раскрыты основные направления работы Кабинета Министров в социальной, политической и культурной сфере. В историографии отсутствует специальное всестороннее исследование формирования и деятельности правительства, но источники представителей зарубежной историографии, материалы государственных архивов, опубликованные документы, периодические издания позволяют выполнить поставленные задания и полноценно раскрыть тему диссертационного исследования.

Существенное внимание сосредоточено на процессе формирования трёх правительств. Проанализировано и исследовано влияние политических партий на его формирование и деятельность. Обращается внимание на кадровую реорганизацию Кабинета Министров. Произведена сравнительная характеристика состава и основных направлений деятельности представителей трёх правительств Гетьманата.

Рассматриваются главные направления внутренней и внешней политики правительства. Отражен вопрос организационного и финансового обеспечения всех министерств и их главных структур. Особое внимание во внутренней политике Совета Министров уделено в первую очередь деятельности Министерства финансов, а также правоохранительных и судебных органов в системе формирования высших и местных органов исполнительной власти. Отмечено также роль правительства в социально-экономическом направлении развития государства в 1918 г. Внимание акцентируется на работе Кабинета Министров в аграрном вопросе, реанимации промышленности и транспорта, а также особенности рабочего вопроса. Освещены процессы становления военной и заграничной политики в деятельности Кабинета П. Скоропадского с выходом на международный уровень.

Показана роль Совета Министров в становлении и развитии образовательно-научного направления того периода. Обращается внимание на развития искусства в Украинском Государстве благодаря финансовой поддержке правительства. Существенное внимание уделяется роли Кабинета Министров в сохранении исторических памятков и церковного наследия украинского народа. Доказывается, что целенаправленная работа правительства в культурной сфере дала положительные результаты в комплексном процессе всего строительства Украинского Государства 1918 г.

На основании всестороннего анализа главных направлений работы Кабинета Министров Гетьманата сделан вывод, что правительство П. Скоропадского за короткий срок своего существования сделало весомый вклад в развитие социально-экономического и культурного направления в государственно-созидательном процессе Украинского Государства 1918 г.

Ключевые слова: правительство, закон, постановление, Украинское Государство, министерства, политические партии, УНС.

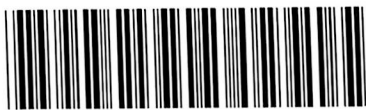
Khomenko O. O. Forming and basic directions of activity of government of the Ukrainian State of 1918. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of historical sciences with the specialty of 07.00.01 – History of Ukraine. – M. P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2012.

In dissertation, forming and basic directions of activity of government of the Ukrainian State is investigational in 1918. On the base of study of sources base and literature the process of creation of organs of executive power on all her structural levels and basic work of Cabinet of Ministers assignments are exposed. Influence of political parties is analyzed and investigational on his forming and activity. The question of the organizational and financial providing of all ministries of government is reflected. The role of Council of Ministers is shown in becoming and development of educationally-cultural direction of that time. Drawn conclusion, that government of P. Skoropadskogo.

Key words: government, law, decision, Ukrainian State, ministries, political parties, UNS.

НБ НПУ

100153216

Підписано до друку 08.05.2012 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. № 614

Віддруковано з готових оригінал-макетів
у Житомирському комунальному книжково-газетному видавництві «Полісся».
10008, м. Житомир, вул. Шевченка 18а.
*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру:
серія ЖТ № 5 від 26.02.2004 року.*